

Kassym Jomart Tokayev'in Cumhurbaşkanlığı Geçiş Dönemi ve Türkiye- Kazakistan İlişkilerine Etkisi

The Transition Period of Kassym Jomart Tokayev's Presidency and Its Impact on Türkiye- Kazakhstan Relations

Resul Yalçın¹

DOI: [10.59445/ijephss.1643397](https://doi.org/10.59445/ijephss.1643397)

Atf / Cite: Yalçın, R. (2025). Kassym Jomart Tokayev'in cumhurbaşkanlığı geçiş dönemi ve Türkiye-Kazakistan ilişkilerine etkisi, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 8(2), 160-178, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1643397>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 20.02.2025

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 12.04.2025

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Özet

Nursultan Nazarbayev, 19 Mart 2019'da cumhurbaşkanlığı görevini Kazakistan Senatosu Başkanı Kassym Jomart Tokayev'e devrederek görevi bırakmıştır. Nazarbayev'in bu beklenmedik hamlesi hem bölgesinde hem de dışında sürpriz bir gelişme olarak karşılandı. Kazakistan içinde ise bu geçiş döneminden hoşnut olan bir çoğunluğa karşılık hoşnut olmayan güçlü bir azınlık vardı. Bu sancılı geçiş döneminde meydana gelen trajik olaylar, esasen Kazakistan'da cumhurbaşkanı görev değişiminden hoşnut olmayanlarla hoşnut olanların bir hesaplaşmasının tebarüz etmesiydi. Hâlbuki Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'da potansiyel karışıklığa mahal vermemek için böyle bir karar almıştı. 2 Ocak 2022 tarihinde meydana gelen olayların kesin çıkış sebebi belirsizliğini korusa da olayların kronolojik gelişimi ve sonuçlarının analizi yapıldığında ilk barışçıl halk protestolarının ülkede uzun süredir inşa edilen sosyoekonomik sisteme ve bunun hayal kırıklığına dayandığı değerlendirilebilir. Ancak olayların doğası ve şiddetin büyüklüğü farklı bir durumu işaret ediyor. Bu minvalde bu makale, Kazakistan'da cumhurbaşkanlığı geçiş döneminin ve Ocak 2022 tarihinde meydana gelen olayları analiz ederek 2019 yılından Kasım 2022'ye kadar Türkiye-Kazakistan ilişkilerini inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Kassym Jomart Tokayev, Nursultan Nazarbayev, Cumhurbaşkanlığı Geçiş Dönemi, Kazakistan, Türkiye

Abstract

Nursultan Nazarbayev resigned on 19 March 2019 and handed over his duty to the then Kazakhstan Senate Leader- Kassym Jomart Tokayev. This unexpected move by Nazarbayev was met with surprise, both in his region and outside of the region. In Kazakhstan contrary to a majority that was satisfied with this transition of power, there was also a powerful minority that was dissatisfied with it. The tragic events that took place during this troubling transitional period were essentially a showdown between those factions who were dissatisfied with the mode of the presidential change in Kazakhstan and those who were satisfied with it. Although the exact trigger of the events on 2 January 2022 remains unclear, when analyzing the development of the events and their consequences in chronological order, one of the causes of the protests can be located in the failed socio-economic system that had long been built in the country to improve people's lives, but the nature of the events and large scale of the violence indicates something different. Kazakhstan occupies a special place in Türkiye's list of priorities. Hence, this article examines the mode of presidential change in Kazakhstan, the events of January 2022, and analyses Türkiye-Kazakhstan relations from 2019 to November 2022.

Keywords: Kassym Jomart Tokayev, Nursultan Nazarbayev, Presidential Transition Period, Kazakhstan, Türkiye.

¹ Doç. Dr. / Assoc. Prof., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü / Ankara Sosyal Bilimler University, Faculty of Political Sciences, Department of International Relations, resul.yalcin@asbu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2580-0226>.

1. Giriş

Bu makale, 20 Mart 2019'da Kazakistan'daki iktidar değişimi sürecini ve bu dönemden Kasım 2022'ye kadar yaşanan önemli gelişmeleri analiz ederek, 2019 yılından Kasım 2022'ye kadar olan dönemde cumhurbaşkanlığı geçiş döneminin Türkiye-Kazakistan ilişkilerine etkisini inceleyecektir. Bu konuda benzer çalışmalar olmadığı için bu çalışma önem arz etmektedir. Çalışma, başlıca şu üç ana soruya cevap arayacaktır: 1) Hiç beklenmedik bir anda Nursultan Nazarbayev'in görevini Kassym Jomart Tokayev'e bırakmasının başlıca nedenleri nelerdir? 2) Ocak 2022'de Kazakistan'da meydana gelen şiddetli gösterilerin amaçları nelerdi ve ülkede ne tür sonuçlar doğurdu? 3) Tokayev'in Nursultan Nazarbayev'den cumhurbaşkanlığı görevini devraldığı Mart 2019'dan Kasım 2022'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar olan dönem Türkiye-Kazakistan ilişkilerini nasıl etkiledi?

Bağımsızlık sonrası dönemde Kazakistan'da ekonomik, idari, kültürel, siyasi ve sosyal anlamda birçok gelişme ile tarihî bir süreç yaşanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde kurulmuş ekonomik tedarik ve üretimle ilgili zincirlerin bir anda kopması, 1990'larda Kazakistan'da büyük krizlere sebep olmuş ve buna bağlı olarak yoksulluk yüzde kırkların üzerine ulaşmıştı. Kazakistan'da şimdi olduğu gibi 1990'larda da çok kültürlü bir yapı vardı. Kazak yöneticileri için tüm farklı unsurların huzur içinde ve bir arada yaşaması, iktisattan daha önemliydi. Bu ve buna benzer bir dizi sorun, Nazarbayev'in akılcı politikalarıyla aşılmıştır. Nazarbayev'in en önemli hizmetlerinden birisi Kazakistan halkına devlet olma, birey olma, uluslararası toplumun saygın bir üyesi olma ve geleceğe güvenle bakma bilincini kazandırmasıdır. Ancak bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Kazakistan'da gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi konularda gerekli tedbirler zamanında alınmamıştır. Hükümet, sosyal ve ekonomik durumun kötüleşmesine karşılık gerekli tedbirleri almada gecikmiştir. Talimatlar, planlar ve hedefler çoğu zaman yalnızca kâğıt üzerinde kalmıştır. Dolayısıyla Kazakistan'da yaklaşık otuz yıl boyunca dikkatli bir şekilde yürütülen millî siyasete rağmen aksaklıklar ve zaman zaman kayırmacılığın müessir olduğu bir ortam sancılı bir liderlik değişim sürecini beraberinde getirmiştir.

Nursultan Nazarbayev, 1989 yılında Kazakistan hala Sovyetler Birliği'nin bir parçasıyken iktidara gelmiştir. Aralık 1991'de Kazakistan'ın bağımsızlığının arifesinde, ülkenin cumhurbaşkanı olarak konumu tartışmasız bir halk seçimiyle onaylanmıştır. 1993 Anayasası Kazakistan'ı yarı-başkanlık hükümet sistemi olarak yapılandırmıştır. Anayasa, yasama ve yargı organlarına, görev süresi en fazla beş yıllık iki dönemle sınırlı olan Cumhurbaşkanı başkanlığındaki yürütme organını dengelemek ve kontrol etmek için önemli yetkiler vermiştir. Ancak, 1994 yılında piyasa reformunu önceleyen Cumhurbaşkanı Nazarbayev ile ağırlıklı olarak komünistlerden oluşan parlamento arasındaki çatışmanın ardından Nazarbayev parlamentoyu feshetmiş ve Mart 1995'te Kazakistan'ın etnik gruplarını temsil eden ve delegelerini bizzat kendisinin atadığı yeni bir organ olan Kazakistan Halk Asamblesi'ni kurmuştur.

Meclis, Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin (1996'da sona erecekti) uzatılması için ülke çapında bir referandum çağrısında bulundu. Bu referandum, Nisan 1995'te gerçekleşti ve Nazarbayev'in 2000 yılına kadar cumhurbaşkanı olarak kalmasına olanak verdi. Bunun ardından, sadece dört ay sonra, Ağustos 1995'te ülke çapında bir referandum daha düzenlendi. Gündemde Kazakistan'ı bir süper-başkanlık cumhuriyetine dönüştüren yeni bir anayasa önerisi vardı. Resmi rakamlara göre yeni anayasa seçmenlerin %90'ı tarafından onaylanmıştır. Anayasa reformunun en dikkate değer sonuçlarından biri, eskiden hem yürütme hem de yasama üzerinde denetim mekanizması işlevi gören Anayasa Mahkemesi'nin kaldırılması olmuştur. 1998 yılında yapılan anayasa değişiklikleriyle de cumhurbaşkanlığı süresi beş yıldan yedi yıla çıkarılmış, adaylar için 36 yaş sınırı 40'a yükseltilmiş ve daha önce 65 olarak belirlenen üst yaş sınırı kaldırılmıştır. Buna ek olarak, 2000 yılındaki başkanlık seçimleri öne çekilmiş ve bazılarına göre 1998 mali krizinin yarattığı mali çalkantıya rağmen Nazarbayev'in zafer kazanması sağlanmıştır. Temmuz 2000'de yeni bir anayasa kanunu Nazarbayev'e "Birinci Cumhurbaşkanı" statüsü vererek, cumhurbaşkanlığı görevinden emekli olduktan sonra bile

önemli ayrıcalıklar ve yetkiler sağlamıştır. Özellikle, ömür boyu Kazakistan Halk Asamblesi Başkanı, Anayasa ve Güvenlik Konseyi üyesi olarak kalacaktı. Ayrıca, 2007 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile üst üste iki dönem cumhurbaşkanlığı yapma kısıtlamasının, sonsuza kadar yeniden seçilebilecek olan Birinci Cumhurbaşkanı için geçerli olmayacağı öngörülmüştür. 1990'lardan kabul edilen anayasa değişiklikleri, gücün cumhurbaşkanlığı kurumunda merkezileşmesini sağlamıştır. Buna karşılık 2010'larda gerçekleşen değişimler, Nazarbayev'in kişisel gücünü artıracak yeni bir kurumsal dengeleme öngörmüştür. Nazarbayev'in makamından bağımsız olarak yetkilerini güçlendirirken, Kazakistan Cumhurbaşkanlığını zayıflatan önemli bir adım 2017 anayasa reformu olmuştur.

Belki de şaşırtıcı bir şekilde, değişiklikler için ülke çapında bir referandum yapılmamış, bunun yerine bir ay süren Sovyet tarzı bir "halk tartışması" düzenlenmiştir. Yapılan değişiklikler bakanlara ekonomi ve sosyal meseleleri yönetme konusunda daha fazla yetki verirken, parlamento üyelerine kabineye güvenoyu verme hakkı tanıyarak parlamentonun hükümet üzerindeki kontrolünü arttırmıştır. Cumhurbaşkanı ise dış politika, ulusal güvenlik ve savunma üzerindeki kontrolünü korurken, devlet işlerinde en yüksek hakem olarak kalmaya devam etmiştir. Nazarbayev'in stratejisi, siyasi gücünü hükümetin üç önemli sütunuyla çok sayıda kuruma bağlamaktı. Kazakistan'ın iktidar partisi Nur Otan'ın 2007 yılında kurulmasının ardından partinin başkanı oldu ve o tarihten bu yana da bu görevi sürdürmek istedi. Kazak parlamentosuna hakim olduğu için parti üzerindeki kontrolü elinde tutması önemliydi. Yürütme alanında Nazarbayev, ulusal güvenlik ve savunmaya ilişkin devlet politikalarının uygulanmasını koordine eden ülkenin Güvenlik Konseyi'nin ömür boyu başkanı olarak atanmıştır. Ayrıca hukuki alandaki varlığını güvence altına almak amacıyla Anayasa Konseyi'nin ömür boyu üyeliğine atanmıştır.

Sonrasında yaklaşık otuz yıl cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Nazarbayev, 19 Mart 2019'da ani bir kararla istifa ederek görevini Kassym Jomart Tokayev'e devretti. Tokayev, Nazarbayev'in onayı ve desteğiyle başkanlık görevini devraldı. Nazarbayev ise, "Milli Lider"(Elbaşı) unvanıyla ülkedeki etkisini sürdürdü ve geniş bir siyasi gücü ellerinde tutmaya devam etti. Bu durum, Kazakistan'da bir yandan elitler arasında güç mücadelesinin olduğunu, diğer yandan elitler arası anlaşmaların yapıldığının göstermiştir. 20 Mart 2019'da görevi devralan Tokayev 9 Haziran 2019 tarihinde yapılan erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yüzde 70.9 oy alarak Kazakistan'ın ikinci cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Sputnik Türkiye, 2019:1). Dikkatli hazırlıklara ve Tokayev'in iktidara nispeten sorunsuz yükselişine rağmen, iktidar değişimi Nazarbayev için bir başarı olarak görünse de, devir işleminin gerçekleşme şekli Kazakistan'da uyuyan muhalefeti ve sivil toplumu harekete geçirmiş ve 2019'da bir dizi protesto gösterisine yol açmıştır. Tokayev, bu protestolara Nazarbayev'in yöntemlerini anımsatan bir baskıyla karşılık verirken, özellikle siyasi alanda reform ihtiyacını kabul etmiştir. Ancak Tokayev, Güvenlik Konseyi Başkanı olarak Nazarbayev'e üst düzey siyasi atamalar üzerinde veto yetkisi vererek eski cumhurbaşkanının gücünü artıran önemli bir tavizi de vermiştir.

Anayasa gereği bir sonraki seçimin Aralık 2024'te yapılması gerekiyordu. Ancak 2 Ocak 2022'de Kazakistan'ın güneybatısında Mangistau vilayetinde Zhanaozen ve Aktau kasabaları sakinlerinin sınıvlandırılmış gaz fiyatlarının artışına tepki olarak başlattıkları gösteriler büyüyerek kısa sürede diğer şehirlere sıçramış ve şiddetli protestolara dönüşmüştür. Çıkan olaylar sırasında resmî rakamlara göre 12 yaşında bir çocuk dâhil olmak üzere 238 kişi ölmüş, 764 kişi yaralanmış ve 5 binin üzerinde kişi de gözaltına alınmıştır (The Astana Times, 2022:1). Cumhurbaşkanı Tokayev, bu olayları bastırmak üzere Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) devlet başkanlarına çağrıda bulunarak yardım talebinde bulunmuştur. Tokayev, KGAÖ'nün desteği ile ülkesinde huzur ve güvenliği sağladıktan sonra vatandaşlarının haklı taleplerini de içeren bir dizi reform paketini açıklamıştır. Bununla birlikte, Kazakistan'da Ocak 2022'de meydana gelen olaylardan sonra kurucu Cumhurbaşkanı

Nazarbayev'in tüm siyasi yetkileri kaldırılmış, ailesi ve yakınları da devletin üst düzey görevlerinden alınmıştır (IHA, 2022:1-2; Euronews, 2023:2). Bunların arasında Senato başkanlığı görevindeki Nursultan Nazarbayev'in büyük kızı Dariga Nazarbayeva da vardır. Senato başkanlığı ülkenin siyasi hiyerarşisinde en güçlü ikinci pozisyonudur. Cumhurbaşkanı Tokayev, anayasanın bazı maddelerinde değişiklikleri öngören yeni bir kanunu da onaylamıştır. Yapılan Anayasa değişikliği ile Kazakistan'ın başkenti Nursultan'ın ismi yeniden Astana olarak değiştirilmiş, cumhurbaşkanlığı görev süresi beş yıldan yedi yıla çıkartılmış ve tek dönemle sınırlandırılmıştır (Kussainova, 2022:1).

Tokayev'in göreve gelmesi, bir yandan Nazarbayev'in gücünü sınırlamak amacıyla gerçekleştirilmiş bir adımken, diğer yandan elit gruplarının, yönetimdeki yerlerini koruyarak güçlerini paylaşmalarını mümkün kılan bir geçiş olmuştur. Bu süreçte, Kazakistan'daki elitlerin içindeki anlaşmalar, iktidar değişikliğinin temel dinamiği olmuştur. Protestoların ardından, Tokayev, eski yönetimi hedef alarak, reformlar ve değişiklikler yapma sözü verdi. Halkın talepleri, ekonomik eşitsizliklere ve yolsuzluklara karşı duyduğu hoşnutsuzluk, Tokayev'i daha fazla reform yapmaya yönlendirmiştir. Bu da sosyal hareketlerin ve kitlesel protestoların otoriter rejimlerde yönetim değişikliklerine yol açabileceğini göstermiştir.

Ocak 2022'deki protestoların ardından, Kazakistan'a Rusya'nın öncülüğünde bir Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) müdahalesi olmuştur. Bu dış müdahale, Kazakistan'daki rejimin içindeki güç dengesini etkilemiş ve Tokayev'in yönetimini sağlamlaştırmasına yardımcı olmuştur. Bu bağlamda, Uluslararası faktörlerin ve dış müdahalelerin, Kazakistan'daki iç siyasi geçişler üzerinde belirgin bir etkisi olduğu da söylenebilir. Batı'nın ve uluslararası toplumun Kazakistan'daki reformlara yönelik baskıları, Tokayev hükümetinin belirli adımlar atmasını teşvik etmiştir. Sonuç olarak, Kazakistan'daki son iktidar değişikliği, ne tam bir demokratik geçiştir, ne de tamamen dış müdahale veya halk ayaklanması kaynaklıdır. Bu, elitler arası kontrollü ama zamanla sürtüşmeli hâle gelen bir güç transferidir. Tokayev, Nazarbayev'in gölgesinden çıkarak kendi iktidarını konsolide etmiş, rejimi kısmen yeniden yapılandırmıştır, ama yine de otoriter karakter korunmuştur. Kazakistan'daki güç değişimini açıklamak için tek bir teori yeterli olmaz; çünkü bu geçiş hem üst düzey elitler arası bir mücadele, hem kitle hareketlerinin katalizör etkisi, hem de yeni liderin iktidar konsolidasyonu stratejisi gibi farklı dinamikleri içinde barındırıyor. Bu geçiş, protestoların ve halk direnişinin etkisiyle başlayan süreç, elitler arasındaki güç mücadelesiyle birleşmiş ve sonunda mevcut Cumhurbaşkanı Tokayev'in, eski lider Nazarbayev'in kontrolünü kırarak daha fazla yetki elde etmesine yol açmıştır. Bu değişiklik aynı zamanda dış müdahale ile desteklenmiştir, çünkü KGAÖ'nün müdahalesi de önemli bir etken olmuştur. Bu dış müdahale, içişlerine yönelik ciddi bir etki yaratmış ve Kazak hükümetinin krizi atlatmasına yardımcı olmuştur. KGAÖ'nün müdahalesi, Kazak hükümetinin iktidarını korumasına olanak sağlamıştır. Bu da dış müdahalenin, özellikle uluslararası örgütler aracılığıyla, iktidar değişikliğinde nasıl etkili olabileceğine dair bir örnek teşkil etmiştir.

2. Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Geçiş Süreci

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 19 Mart 2019'dan itibaren devlet başkanlığı yetkilerini bıraktığını sürpriz bir şekilde televizyon konuşmasında duyurmuş ve bu ani beklenmedik bir zamanda gelmişti. Nazarbayev, kararın "kolay olmadığını" ancak "yeni nesil liderlere" yardım etmek istediğini söylemiştir (Yalçın, 2019). Tahmin edileceği üzere Nazarbayev'in görevi bırakmasının ardından yeni devlet başkanının kim olacağı sorusu gündeme gelmiş, fakat Nazarbayev, tartışmalara mahal bırakmadan Senato Başkanı Kassym Jomart Tokayev'i geçici olarak devlet başkanlığına atamıştır. Bu atama aynı zamanda Nazarbayev'in, Kazakistan Anayasası'na sadakatini de göstermiştir. Bu görevi bir başkasına da verebilirdi ve bunu sorgulayacak kimse de çıkmazdı. Ancak Kazak halkının büyük çoğunluğunun gözünde ulusun atası olarak saygı duyulan bir figür olarak bunu yaparak ulusal ve uluslararası alanda itibarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilirdi. Zaten

Kazakistan Anayasası'na göre devlet başkanı görev süresi bitmeden önce istifa ettiğinde veya vefat ettiğinde, Senato Başkanı yeni seçimler yapılana kadar görevi geçici olarak üstlenir. Nazarbayev, devlet yönetiminde kırk üç yıl geçirmiş oldukça deneyimli bir lider olan Tokayev'i geçici başkanı olarak atayarak bu kurala uydu. Nazarbayev, görevi hem kendisiyle yakın ilişkisi olan hem de Kazakistan'ı yönetmek için önemli niteliklere sahip birine teslim etmiş oldu. Tokayev, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı'nda yirmi beş yıl geçirerek Sovyetler Birliği'ni Çin ve Singapur gibi önemli ülkelerde temsil etmiştir. Tokayev, Kazakistan Dışişleri Bakanı ve Başbakanı olarak da görev yapmış ve Rusça, İngilizce ve Çince'ye akıcı bir şekilde hakimdir (Cura, 2019).

Yukarıda belirttiğimiz gibi Nazarbayev, devlet başkanlığını yetenekli, deneyimli ve güvendiği birine bırakmış oldu. Fakat Tokayev'i geçici devlet başkanlığı görevine getirmesi kendisini siyasetin dışında tutmamış aksine ülke yönetimindeki dümeni yaşadığı sürece elinde tutmak istemiştir. Zira Nazarbayev, 2018 yılında ülke yönetimindeki rolünü güçlendirmiş olduğu Kazakistan Güvenlik Konseyi'nin başkanı ve Anayasa Komisyonu'nun üyesi olarak görev yapmaya devam etmiştir. Bunlara ek olarak da iktidardaki Nur Otan Partisi'nin genel sekreterliği görevinden de ayrılmamıştır. Bütün bunlara rağmen, Nazarbayev'in devlet başkanlığı görevini bırakma kararıyla Kazakistan'ın yeni bir döneme girdiğini söyleyebiliriz. Ancak Ocak 2022 Olayları sonrasına kadar Tokayev'in bağımsız başkanlığından bahsedemeyiz.

Bu durumda doğal olarak aklımıza şu soru gelebilir. Peki, ama ülkede her şey yolunda giderken Nursultan Nazarbayev neden böyle ani bir karar aldı? Kazakistan'daki bu iktidar geçiş sürecinin özellikleri incelenirken Nazarbayev'in görev süresi henüz dolmadan ani bir kararla neden görevini devrettiği hakkında çeşitli sebepler öne çıkıyor. Nazarbayev geçiş sürecinin tüm yönlerini kendisi hala hayattayken çözülmesini istemiştir. Çünkü Nazarbayev yakın zamanda Orta Asya'daki iki komşusunun, Özbekistan lideri İslam Kerimov ve Türkmenistan lideri Saparmurat Niyazov'un görev başında öldüklerine şahit olmuş, komşu Kırgızistan'da birbirini izleyen iki hükümetin halk devrimi sonucu devrilmesini izlemiştir. Kazakistan'da sosyoekonomik durum ciddi manada kötüleşmiş ve yolsuzluklar artmıştı. Tüm bu zorluklar göz önüne alındığında Nazarbayev, iktidar geçiş sürecinin sorunsuz olmasını ve atayacağı yeni liderin kendi politikalarını sürdürmesini, ülkesinin yatırımlara açık kalmasını ve kademeli olarak kaldığı yerden Kazakistan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişi tamamlamayı istemiştir (Lemon, 2019:1-3). Öte yandan, Yalçın (2019), Nazarbayev'in görev süresi henüz dolmadan ani bir kararla neden görevini devretmiş olabileceğine dair beş sebep belirtiyor. Bunlardan birincisi, Kazakistan'ın ilk cumhurbaşkanının fiziksel durumunun kötüleşmesiyle alakalıdır. Nazarbayev, uzun süredir rahatsız ve tedavi görmektedir (Lillis, 2011:1-3; Tharoor, 2011:1-2; Aljazeera, 2019:5-6). Durumu gün geçtikçe kötüleşen Nazarbayev, ülkesinin liderlik kavgasına sürüklenme ihtimalini göz önünde bulundurarak, henüz hayattayken Kazakistan'da sağlıklı bir siyasi geçişin sağlanmasını hedeflemiştir. İkincisi, ekonomik durumdur. Şubat 2019 başında Astana'da bir mahallede bir yangın çıkmış ve bu yangında beş çocuk hayatını kaybetmiştir. Bunun akabinde bazı çevrelerde ülkede hayat standartlarının kötüleştiğine dair bir düşünce oluşmuş, Kazakistan bir dizi protestoya sahne olmuştur. Halkın artan öfkesini yatıştırmak için Nazarbayev 21 Şubat 2019'da tüm üyeleriyle hükümeti görevden almıştır. Bakanlar Kurulu'nu oluşturan tüm üyeleri ve birçok bölge valisini ülkede sosyoekonomik sorunları çözemedikleri ve sosyal güvenlik ağını herkesi kapsayacak şekilde genişletip uygulayamadıkları için azarlamıştı. Dolayısıyla Nazarbayev'in son yıllarda Kazakistan'da uygulamaya koyduğu iddialı siyasi, ekonomik ve sosyal reformlar istediği sonuçları vermemiştir. Kazakistan lideri olarak Nazarbayev, uzun yıllardır popüler meşruiyetten yararlanmaya devam etmesine rağmen uygulamaya koyduğu program güven krizi yaşamaya başlamıştır. Hükümeti görevden uzaklaştırmakla ülkede son zamanlarda yükselerek belirgin hâle gelen sosyoekonomik memnuniyetsizliği sonlandırmayı ve kendisi hakkında ortaya çıkan olumsuzluklardan dolayı ortamı yumuşatmayı acil bir ihtiyaç olarak görmüştür. Üçüncüsü, Kazak halkının uzun süredir beklediği "güçlü tek adam" rejimine daha az

dayanacak farklı bir sisteme doğru kademeli bir dönüşümün yolunu açmak istemiştir. Dördüncüsü, Kazak halkının saygısı ve gözyaşlarıyla görevinden ayrılan az sayıdaki liderden biri olarak tarihe geçmek ve öyle kalmak arzusu taşıdığını söylemek mümkündür. Beşincisi, uluslararası ve bölgesel gerginliğin artmasıdır (Yalçın, 2019). Bunun Kazakistan'da olası kargaşalara yol açma ihtimalini ve bunların ülkesi için olası sonuçlarını kestirebilen bir lider olan Nazarbayev, cumhurbaşkanlığı görevini yumuşak bir geçiş ile birine bırakmayı istemiştir. Yıllardır Nazarbayev'in kızları Dariga ve Dinara'dan birini ya da Dinara'nın eşi Timur Kulibayev'i halefi olarak atayacağı konuşuluyordu. Ancak bu söylemlerin aksine, cumhurbaşkanlığı görevini ailesinden hiç kimseye devretmemiştir.

Bu yumuşak geçişi sağlamak için Nazarbayev'in çok iyi bildiği yakın çevresinden birini cumhurbaşkanı adayı olarak seçme ihtiyaç duymuştur. Bu aday, aynı zamanda ülkede saygı duyulan ve Nazarbayev ailesine yakın olan biri olmalıydı. Tokayev, ailenin bir üyesi olmasa da yakın çevresinden, kendisine güvendiği, güçlü, devlet deneyimi olmasıyla bu kriterlere uyuyordu. Her halükârda Kazakistan'ın iktidar geçiş planı, öncelikle Kazakistan'ın ilk cumhurbaşkanının politikalarının hem ulusal hem uluslararası alanda diğer ülkelerle olan ikili ilişkilerde sürekliliğini korumaya yönelikti. Sonunda cumhurbaşkanlığı görevinin bitimine bir yıldan fazla bir süre kalmışken görevi kendisinin belirlediği deneyimli devlet adamı Kassym Jomart Tokayev'e devretmiş, fakat ülke idaresinin dümenini elinde tutmaya devam etmiştir.

Bu çalışma Tokayev'in cumhurbaşkanlığını geçici olarak üstlendiği Mart-Haziran 2019 dönemini değil, Mart 2019 tarihinden Kasım 2022'ye kadar olan dönemi geçiş dönemi olarak almıştır. Çünkü Tokayev geçici cumhurbaşkanlığı görevini üstlendiği Mart 2019'dan Şubat 2022 tarihine kadar Kazakistan'da yetkilerin çoğu eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in elinde bulunuyordu. Ancak Tokayev, ülkede gücü elinde tutma gereğini görerek 27 Ocak 2022'de Kazakistan Parlamentosunun Nazarbayev'in Güvenlik Konseyi ile Kazakistan Halk Asamblesi'ndeki ömür boyu başkanlık yetkilerini kaldıran yasa tasarısını oy birliği ile onaylamasını sağlamış ve yetkilerin tümünü elinden almıştır. 28 Ocak'ta da yeni ismiyle Amanat, eski ismiyle Nur Otan Partisi'nin genel sekreterliği görevine son verilmiştir. Tokayev Kazakistan'da istikrarı sağladıktan sonra 5 Haziran 2022 tarihinde gerçekleştirilen halk oylamasıyla anayasa değişikliğine gitmiş, sonradan da Nursultan Nazarbayev'in siyasi sahnede olmadığı bir ortamda 21 Kasım 2022'de gerçekleştirilen erken cumhurbaşkanlığı seçimlerini yüzde 83.1 oy ile kazanmıştır. Dolayısıyla bu tarih itibarıyla Tokayev'in bağımsız cumhurbaşkanlığı döneminin başladığını söyleyebiliriz.

3. Protestolar ve Cumhurbaşkanı Tokayev'in Tepkisi

Kazakistan'da ilk iki günkü (2-3 Ocak 2022) protestolar gerçekten şiddete dayanmayan eylemlerden oluşan gösterilerdi. Bu gösteriler, bir grup vatandaşın temel hak ve özgürlüklerini kullanarak ülkedeki ekonomik sıkıntıların, kötüleşen yaşam şartlarının, gayrinizami gelir dağılımının devam ettiğini ve Nazarbayev'in 2019 yılında görevi devretmesinden sonra geçen yaklaşık üç yıl içinde beklenen değişikliklerin yapılmadığını dile getiren, kendilerine göre haklı talepleri ve şikâyetleri olan gösterilerdi. Kısacası ülkenin petrol zengini bölgelerinin sakinleri daha iyi çalışma koşulları talep ediyordu. 4 Ocak'ta Kazakistan'ın en büyük şehri Almatı, başkent Astana ve diğer şehirlerin sokaklarında ortaya çıkan silahlı grupların bu protestolarla pek ilgisi yoktu. Protestoları kullanan bu silahlı grupları yönlendirdikleri açıklanan bazı üst düzey eski hükümet bürokratları ve bunların yakın çevresindeki kişilerin de aralarında bulunduğu bir oluşumun desteğiyle Cumhurbaşkanı Kassym Jomart Tokayev'e karşı bir darbe girişiminde bulundukları ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2022; İsmayil, 2023:2-4). Tokayev, güvenlik güçlerine protesto ve kalkışmaları bastırmaları yönünde emir vermesine rağmen, Almatı ve diğer şehirlerdeki güvenlik görevlileri, protestoların ve ayaklanmaların bastırılmasına yeterli düzeyde destek vermemişlerdir. Silahlı gruplar Kazakistan'da iş yerlerine, bankalara, havaalanlarına, devletin kurum ve kuruluşlarına saldırıp yağmalamışlardı. Protesto gösterileri, özellikle Kazakistan'ın

en büyük şehri olan Almatı'da hükümet binalarının işgal edilmesi, alışveriş merkezlerinin yağmalanması ve kolluk güçlerinin olayları kontrol etmekte yetersiz kalması ile tam bir kargaşaya dönüşmüştür (Sarı, 2022:2).

Buna karşılık, Cumhurbaşkanı Tokayev, 5 Ocak günü Kazakistan'da hükümeti görevden almış, olağanüstü hâl ilan etmiş ve Güvenlik Konseyi Başkanlığını da kendisi yürütmüştür (The Astana Times, 2023:1). Günün ilerleyen saatlerinde Cumhurbaşkanı Tokayev, devlet televizyonunda yaptığı açıklamada “teröristler” tarafından yönlendirildiğini söylediği protestoları bastırmak, Kazakistan'ın bu terör tehdidinin üstesinden gelmesine yardımcı olmaları için Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üye devletlerinin liderlerine çağrıda bulunduğunu açıklamıştır. Tokayev, güvenlik güçlerinin kendisine itaatte zayıf kaldığını hissetmesinin ardından bu çağrıda bulunmuştur (Yalçın, 2022). 6 Ocak'ta KGAÖ ülkeleri Kazakistan'da anayasal düzeni tesis etmek ve istikrarı sağlamaya yardımcı olmak amacıyla ‘barış gücü’ gönderme kararı almıştır. Kazakistan'a gelen bu güce doğal olarak örgütün en güçlü ülkesi ve Kazakistan'ın komşusu olan Rus birlikleri öncülük etmiştir. Antlaşma'nın 4. maddesinin 2. paragrafında açıkça belirtildiği gibi, bir üye devlete karşı saldırı durumunda, üye devletler, o üye devletin talebi üzerine derhal gerekli yardımı sağlamalıdır. Ayrıca, elindeki araçlarla toplu savunma hakkının kullanılmasını sağlar. Bu maddelerdeki yardımın tanımı ve amacı çok açıktır ancak sorun burada ne tür bir saldırganlığın yaşandığıdır. Cumhurbaşkanı Tokayev'in açıklamaları, Kazakistan'da örgütün 4. maddesinin 2. paragrafında tanımlandığı gibi ciddi bir saldırının mevcut olduğunu göstermektedir. Ara sıra yaşanan devrimlere ve sınır çatışmalarına yabancı olmayan bir bölgede KGAÖ'nün otuz yıllık tarihinde ilk kez 6 Ocak 2022 tarihinde bir üye devletin yardım çağrısına yanıt verilmiştir.

Kalkışmanın başlamasından sonra görevinden alınan Kazakistan Ulusal Güvenlik Komitesi (KUGK) Eski Başkanı ve Eski Başbakan Karim Masimov ve iki yardımcısı Anuar Sadykulov ile Daulet Yergozhin 8 Ocak'ta vatana ihanetten gözüaltına alınıp tutuklanmıştır (Kronos, 2022:1; The Astana Times, 2023:1). Karim Masimov'un birinci yardımcısı Nursultan Nazarbayev'in yeğeni Samat Ashib ve kariyerine KUGK'nde başlayan, özel kuvvetler birimlerin gayri resmi lideri olan kardeşi Kairat Satybaldy çıkan olaylarda müntesip olarak tutuklanmıştır. Tokayev yanlısı bir grup, yaşanan çatışmalarda Nazarbayev ve ailesini sorumlu tutarak Astana'da Nazarbayev aleyhinde gösteriler düzenlemiş, “Şal Ket!” “Şal Ket!” (ihtiyar git, ihtiyar git) gibi sloganlar atmışlardır (The Astana Times, 2022:1-2). Ancak şu ana kadar eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in bu olaylara karıştığına dair bir kanıt bulunamamıştır.

Eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev ve birçok üst düzey hükümet ve güvenlik yetkilisi, nüfusun en yoğun olduğu güneydoğu bölgelerine hakim olan *Ulu Cüz* kabilelerine mensuptur. Kazakistan'ın Sovyet sonrası zenginliğinin temel taşı olan hidrokarbonların çoğu ülkenin batısında, Hazar Denizi'nin yakınında yer alan *Küçük Cüz*'ün ağırlıklı olarak yaşadığı bölgede bulunmasına rağmen, *Küçük Cüz*'e mensup kabileler ülkenin siyasal ve ekonomik hayatın çoğu alanlarında dışlanmışlardır. Kazakistan'da gerçek güç- istihbarat ve kolluk kuvvetlerinin kontrolü de dâhil siyasal ve ekonomik hayatın hemen hemen her alanı- eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in akrabaları ve mensup oldukları *Ulu Cüz*'ün güçlü kabilesi *Şapraştı*'nin elinde tutuluyordu (Mirovalev, 2022). Silahlı gurupların ortaya çıkmasından hemen sonra *Küçük Cüz*'e mensup kabileler ile *Ulu Cüz*'e mensup Tokayev'i destekleyen kabileler meydana gelen olaylardan eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev'i suçlamışlardır. Bunlar, aynı zamanda iktidarın *Şapraştı* kabilesinin ekonomik ve bürokratik elitlerinden temizlenmesini, tüm *Cüzlerin* ülkenin sosyal ve mali hayatına eşit katılımını istemişlerdir.

Kazakistan'da geleneksel ittifaklar Moğol yönetimi döneminde şekillenen üç büyük *Orda* ya da *Cüz* (kabileler konfederasyonu) etrafında oluşmuştur. Sovyetler Birliği döneminde ülkedeki en büyük *Orda* olan *Ulu Cüz* yönetici pozisyonlara hakim bir grubu oluşturmuştur. Sovyetler Birliği döneminin

son Komünist Parti Sekreteri Kunayev ve halefi Nazarbayev bu *Cüz'e* mensup isimlerdir. Bağımsızlıktan sonra, Kazakistan'da yaşanan ekonomik gelişmeye paralel olarak ittifaklar çeşitlenerek farklılaşmıştır. Ancak *Ulu Cüz*'ün ülke yönetimindeki gücü değişmemiştir. Yeni gruplar Nazarbayev'in hakimliği altında, ülkedeki değişik sektörleri kontrollerinde tutmuş ve birbirleriyle de rekabet halinde bulunan ittifaklardan oluşmuştur. Nazarbayev, bu gruplar karşısında bazen hakem rolü oynamış, bazen müdahalelerde bulunmuş, fakat kabileler arasındaki dengelerden dolayı bu gruplardan herhangi birini tümüyle ortadan kaldırmamaya özen göstermiştir (Alkan, 2012).

Nazarbayev, uluslararası ilişkilerde dış dünya tarafından ciddiye alınan bir liderdi. Bu bakımdan diğer Sovyet sonrası Orta Asya liderlerine kıyasla farklı bir konuma sahipti. Nazarbayev'in karizmatik-devrimci liderlik söylemi, yalnızca bir takım sadık seçkin yetkililer ve kendisinin mensup olduğu Nur Otan (Vatan Işığı) Partisi tarafından değil; birçok sivil toplum kuruluşu, Kazakistan'daki diğer partileri ve en önemlisi de Kazak vatandaşlarının büyük çoğunluğu tarafından da benimsenmiştir. Nazarbayev, aynı zamanda merkezci sosyalist ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomi modeline geçişi başarıyla gerçekleştirmiş Kazak modelinin uygulayıcısı; Türk Dünyası Birliği'nin fikir babasıdır. Nazarbayev, Avrasya bütünleşme (entegrasyon) çalışmaları ve Bağımsız Devletler Topluluğu alanında çok taraflı iş birliği fikrinin de hem başlatıcısı hem de her zaman savunucusu olmuştur. Piyasa ekonomisinin oluşumunda, kapsamlı reformların uygulanmasında ve bağımsızlık döneminde sosyal ve ekonomik nitelikteki birçok sorunun çözümünde Nazarbayev'in rolünün önemini bizzat Tokayev'in kendisi, 28 Ocak 2022 tarihinde yapılan Nur Otan Partisi'nin Yirmi Birinci Olağanüstü Kongresi'ne katılan delegelerin tamamının oylarını alarak partinin genel başkanlığına seçildiği gün vurgulamıştır (Tavukcu, 2022:2-3). Ayrıca devlet sınırlarının belirlenmesinde, güvenliğin sağlanmasında, ülkenin jeopolitik konumunun güçlendirilmesinde ve başkentin Almatı'dan Astana'ya taşınmasındaki olağanüstü başarılarına da dikkat çekmiştir.

Ancak ülkede gücü elinde tutma gereğini gören Tokayev'in girişimiyle 27 Ocak 2022'de Kazakistan Parlamentosu Nursultan Nazarbayev'in Güvenlik Konseyi ile Kazakistan Halk Asamblesi'ndeki ömür boyu başkanlık yetkilerini kaldıran yasa tasarısını onaylamıştır (Kronos, 2022:2). Bu gelişme ile birlikte Ocak Olaylarının bastırılmasından sonra yakın çevresi ve kendisi şiddetle eleştirilen Nursultan Nazarbayev hakkında Tokayev'in ne diyeceği merak edilmiştir. Tokayev, bu konuda hiçbir şüpheye mahal vermeden Nazarbayev'in cumhurbaşkanlığı döneminde ifa ettiği tarihî role dikkat çekerek herkesi onun hukukunu korumaya davet eden sözleri ile belki de aksini iştirmek isteyenler için sürpriz bir konuşma yapmıştır. Tokayev, konuşmasında şunları söylemiştir: "Kurucu Cumhurbaşkanımız, ülkemizi güçlü bir devlet haline getirmek için çok emek verdi. Şüphesiz Elbaşı Bağımsız Kazakistan'ın kurucusu olarak ülkemizin ve dünyanın tarihinde kalacaktır. Kurucu Cumhurbaşkanı'nın yirmi dokuz yıl boyunca ülke çıkarları için yaptığı çalışmalar göz ardı edilemez. Bu, tarihimize kötülük etme anlamına gelir" (Tavukcu, 2022:2).

Tokayev, bu sözleriyle Kazakistan halkını Nursultan Nazarbayev'in kişiliğini değerlendirirken tarihî gerçeklere dayanmaya çağırmıştır. Çünkü Kazakistan'da 2022'nin başlarında meydana gelen olaylar durumu kökten değiştirmişti. Ocak ayında meydana gelen ve ülkenin çeşitli bölgelerine yayılan şiddetli protestolar, bir yandan Kazakistan'da huzur ve güvenliği tehdit ederken, diğer yandan Kazakistan'ın hem yakın hem de uzak bölgelerindeki ülkelerle güçlü ve karşılıklı yarar sağlayan ilişkilere ne kadar ihtiyaç duyduğunu da göstermiştir. Ayrıca Ocak olaylarının Tokayev'in bağımsız başkanlığının başlangıcı olduğunu da söyleyebiliriz. Yine de Tokayev'in ülkesindeki durumu yatıştırmak için KGAÖ güçlerini talep etmeden önce Nursultan Nazarbayev'den tavsiye alıp almadığı belirsizliğini koruyor. Tahminler zor olsa da, bu senaryonun potansiyeli göz ardı edilmemelidir. Ne olursa olsun, Tokayev vaktinde isabetli bir karar vererek kendisine karşı planlanmış bir darbeyi önlemeyi başarmıştır. Aksi takdirde Kazakistan, bu tür gösterilerin zaten tanıdık olduğu bir bölgede

uzun sürebilecek bir iç savaşa sahne olabilirdi. Bu bakımdan bugün Kazakistan'da niteliksel olarak yeni bir siyasi iktidar sistemi inşa edilmektedir.

Tokayev, olayların kontrol altına alınmasından sonra 16 Mart 2022 tarihinde “Yeni Kazakistan: Yenilenme ve Modernleşme Yolu” başlıklı Ulusa Sesleniş konuşmasında Ocak Olaylarını devlete karşı bir başkaldırı şekline dönüştürenleri ülkedeki reformlardan rahatsız olanlar olarak tanımlamıştır. Bunların temel amacının ülkedeki modernleşme çabalarını engellemek olduğunu söylemiş, bundan sonraki süreç için reform çalışmalarının daha da hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini belirtmiştir (İsmayil, 2023:4-5). Tokayev, yeni bir devlet modeline, devlet-toplum arasında olan yeni bir etkileşim biçimine geçiş olacağını ve bu niteliksel değişimi “İkinci Cumhuriyet” olarak adlandırmıştır. Anayasada değişiklik yapılmasını halkın tercihleri dikkate alınarak yapılacağını, “Yeni Kazakistan” kavramı da vatandaşların güncel sorunlarını çözen adil bir toplum yaratmak için gerçekleştirileceğini belirtmiştir. Darbe girişimi sonrası yapılan Anayasa referandumu, Kazakistan için önemli siyasi sonuçlar doğurmuştur. Kazakistan'ın bağımsızlık döneminin ikinci halk oylaması olan Haziran 2022 referandumuyla ülkede siyasi sistem değişikliğe uğramıştır. Bu değişimin amacı, Kazak yetkililer tarafından, toplumda sosyoekonomik sorunların ortadan kaldırılması ve otoriter yönetime müsaade edilmemesi ile açıklanmıştır (İsmayil, 2023:2). Bu değişikliklerle ayrıca Cumhurbaşkanının görev süresi boyunca herhangi bir siyasi partiye üye olması da yasaklanmıştır.

Anayasa reform paketi mevcut anayasanın 33. Maddesinde 56 değişikliği kapsamıştır. Reformların uygulamaya konmasıyla birlikte ülkedeki siyasal sistem önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişikliklerle ayrıca Parlamento güçlendirilmiş, yerel meclis başta olmak üzere bölge valiliklerin karar mekanizmaları güçlendirilmiştir. İdam cezası kaldırılmış ve vatandaşların anayasal haklarını güvence altına almak için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Görevdeki cumhurbaşkanının yakın akrabalarının devletin üst düzey görevlerine getirilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme başkanı ve hâkimler, Merkez Seçim Komisyonu başkanı ve üyeleri, Yüksek Denetim Odası başkanı ve üyeleri, askeri personel, milli güvenlik kurumları ve kolluk kuvvetleri çalışanlarının siyasi partileri desteklemeleri, partilere ve sendikalara üye olmaları da yasaklanmıştır. (Kepenek 2023:2-3). Meclisteki milletvekili sayısı 107'den 98'e, parlamentonun üst kanadı olan senatoda vekil sayısı da 15'ten 10'a indirilmiştir. Güçlü bir parlamento, hesap verebilir bir hükümet ve şeffaf bir yargı ortamının tesis edilebilmesi için yapılan çalışmalar hız kazanmıştır (İssayeva ev Auelgazina, 2023:1247-1251). Ülkedeki siyasi partilerin hareket alanları genişlemiş ve vatandaşların herhangi bir siyasi partiye üye olmaları kolaylaştırılmıştır.

Sonuç olarak, Nursultan Nazarbayev'in 20 Mart 2019'da cumhurbaşkanlığı görevini Kazakistan Senatosu Başkanı Kassym Jomart Tokayev'e bırakması sonrası yaşanan olaylar esasen Kazakistan'da cumhurbaşkanı görev değişimi şeklinden hoşun olmayanlar ile hoşnut olanların bir hesaplaşmasının tebarüz etmesiydi. Hâlbuki Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'da potansiyel karışıklığa mahal vermemek için böyle bir karar almıştı. İlk barışçıl halk protestolarının ülkede uzun süredir inşa edilen sosyoekonomik sisteme ve bunun hayal kırıklığına dayandığı değerlendirilebilir. Ancak sonrasında olayların doğası ve şiddetin büyüklüğü farklı bir yöne evrilmiştir. Bu protestoları kullanan Kazak menşeli silahlı gruplar ve bunları yönlendirdikleri açıklanan bazı üst düzey eski hükümet bürokratları ve bunların yakın çevresindeki kişilerin de aralarında bulunduğu bir oluşumun desteğiyle Cumhurbaşkanı Kassym Jomart Tokayev'e karşı bir darbe girişiminde bulundukları ortaya çıkmıştır. Neyse ki tecrübeli devlet adamı Tokayev'in olayları iyi okuyabilme feraseti ve kapasitesi sayesinde kısa sürede bu olayların üstesinden gelmeyi başarmış ve ülkede yapılan yeni reformlarla Kazakistan'da istikrarı tekrar tesis etmeyi sağlamıştır. Fakat gerçek bir reform Kazakistan yöneticilerinin güç ve ayrıcalıklarına anlamlı kısıtlamalar getirilmesini gerektirecektir. Rejimin böyle bir adıma henüz hazır olmadığı ortaya çıkmıştır. Mevcut durumda büyük sloganlarla öne sürülen “Yeni Kazakistan” fikirleri

de yıllarca süren siyasi durgunluğun bıraktığı boşluğu doldurmaya yönelik çabalar olarak kalmıştır.

4. Tokayev'in Geçiş Döneminin Kazakistan-Türkiye İlişkilerine Etkisi

Kazakistan'da meydana gelen olaylara ilk etapta Türkiye'den ve Rusya'dan benzer tepkiler gelmiştir. Türkiye, ilk gün Kazakistan'da neler olup bittiğini öğrenmeye çalışıyordu. Bu nedenle ilk gün sessiz kalmıştı denilebilir. Türk medyası güne ekonomik kriz, yüksek enflasyon haberleriyle uyanmıştı ve doğal olarak Kazakistan haberlerini gündemin arkasına atmıştı. Ancak yine de akşama doğru birçok Türk medyası Kazakistan'la ilgili haberleri yayınlamaya başladı. Devlet kurumları gün içinde analizlerini yapıyorlardı. Hükümet bu konuyu başından beri ciddi bir şekilde takip etmiştir. İlk etapta Kazakistan'da neler olup bittiğini tam kestiremediklerinden önce herhangi bir resmî açıklama yapılmadı, sonradan hızlı bir şekilde Tokayev'e destek açıklamaları yapıldı. Türkiye'nin girişimiyle Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkelerin dışişleri bakanları, Kazakistan'daki gelişmeleri değerlendirmek üzere 11 Ocak'ta video konferans yöntemiyle olağanüstü toplanıp, Cumhurbaşkanı Tokayev ve Kazak halkına olan kararlı destek ve dayanışma yeniden teyit edilmiştir (Alkan-Özcan, 2022:3).

Rusya'da durum Türkiye'dekine kıyasla çok farklı değildi. Rusya'nın Kazakistan'la yakın ilişkileri olmasına rağmen, Kazakistan'da kısa sürede ülkenin birçok bölgesine yayılan olaylar Rusya için de sürpriz olmuştur. Rusya, Kazakistan ile en uzun kara sınırını paylaşıyor ve ortak bir Soviyet geçmişine, 3,5 milyon etnik Rus nüfusuna ve Rusya'ya kiralanmış Baykonur Uzay Üssü'ne sahip. Bu nedenle, Rusya'nın bu durumla karşılaşması beklenmedik bir durumdu. Rusya Cumhurbaşkanı sözcüsü Dmitry Peskov, Kazakistan olaylarını yorumlarken 'olaylara dış güçler müdahale etmemeli, Kazakistan yetkilileri durumla dışarıda müdahale olmaksızın başa çıkabilirler, asıl mesele dış güçlerin müdahalesinden kaçınmaktır' (Gordeev, 2022:1) şeklinde ilk resmî açıklamayı yapmıştır. Daha sonra Almatı şehir merkezinde olayların âdeta kontrolden çıkması üzerine Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın bu konudaki açıklaması gelmiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı, Kazakistan'ı sorunlarını sokak huzursuzluğu yerine diyalog yoluyla çözmeye çağırmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı, "Rusya'nın stratejik ortaklık ve müttefik ilişkiler ile bağlı olduğu Kazakistan'daki durumun kısa sürede normalleşmesini umuyoruz" (Gordeev, 2022:2; Kopçugova ve Polyakova, 2022:2) açıklamasında bulunmuştur. Rusya ile Türkiye arasında Kazakistan'daki olaylara ilişkin ortaya çıkan fark, Rus medyasının Türk medyasına kıyasla konuya çok daha fazla yer vermiş olmasıdır. Kazakistan netice itibarıyla bağımsızlığını, egemenliğini ve bütünlüğünü koruyarak krizin üstesinden gelmeyi başarabilmiştir. Tokayev, Nazarbayev'in başlattığı çok yönlü dış politikalara öncülük etmeye devam etmiş ve bireysel anlamda ülkelerle ve bölgelerle ilişkileri derinleştirmeyi sürdürmüştür. Bu minvalde Türkiye ile ilişkiler Kazakistan siyasetinde özel bir yer teşkil etmeye devam etmiştir.

Tokayev, Türkiye'de takdir gören deneyimli bir devlet adamı, uluslararası tecrübeye sahip bir diplomat ve siyasetçidir. Türkiye ile ilişkilerinde kardeşlik ve stratejik ortaklık düzeyini tam yansıtacak şekilde devam ettirmiştir (Tarhan, 2022:2). Orta Asya ülkelerinin 1991'de bağımsızlıklarını kazanmasından hemen sonra Türkiye, bu ülkelerin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve bölgeye yönelik faaliyetleri önemli ölçüde artırmıştır. Kazakistan'a olan bu ilgi, esas olarak Türk halklarıyla dilsel, kültürel ve tarihsel akrabalığın yanı sıra karşılıklı politik ve ekonomik kazanca dayanmaktadır. Örneğin, 1990'lardan günümüze kadar Türkiye Kazakistan'a yaklaşık dört milyar dolar yatırım yapmış ve ticaret hacmi beş milyar doları aşmıştır. Orta Asya'nın en büyük iki devletinin (Kazakistan ve Özbekistan) Türkiye ilişkileri daha geniş bir düzeyde gelişmiş ve kurumsallaşmıştır. Bu bağlamda Kazakistan, Türkiye'nin öncelikleri listesinde özel bir yere oturmuştur. Ankara her zaman Kazakistan'ın pragmatist ve çok yönlü dış politikasını takdir etmiştir. Buna ek olarak Kazakistan'ın zengin doğal kaynakları, ham madde potansiyeli ve nispeten gelişmiş altyapısı ülkede ekonomik faaliyete girişmek için ideal bir ortam sağlamaktadır. Yani bu, Türk iş dünyası için yeni ve umut verici bir piyasa olmuştur.

Türkiye ile Kazakistan arasındaki stratejik kardeşliğe dayalı ilişkilerin temelini Nazarbayev atmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Nazarbayev, 2009-2019 yılları arasında bu ilişkinin kurumsal temellerini sağlamlaştırmıştır (Deniş ve Akçay, 2021:197-203; Çetin, 2021:159-163). Türkiye ile Kazakistan arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konseyi, Karma Ekonomik Komisyonu ve Sinerji Ortak Ekonomik Programı yine bu iki Cumhurbaşkanının çabaları sonucu oluşmuştur. Nazarbayev'in Türkiye'ye büyük sevgisi ve özel ilgisi vardı. O, Türkiye'yi sadece Türk dünyasının önemli bir ülkesi değil, bölgesinde ve uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak gören bir liderdi. Nazarbayev, 2015'te Türkiye-Rusya arasında meydana gelen uçak krizi sonrasında iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine öncülük etmiştir (Yetkin, 2021:2-4; The Moscow Times, 2016:1).

Tokayev, Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasında net çizgiler bulmuştur. Bugün Türkiye ile ilişkilerde askerî iş birliğine büyük önem verilmektedir. Örneğin Kazakistan silahlı kuvvetlerinin askerleri, İzmir'de gerçekleşen çok uluslu Efes-2022 tatbikatlarına katılmıştır. 2023 yılında Türkiye'nin doğusunda (Kars vilayetinde) en büyük askerî tatbikatlardan biri olan Kış-2023 tatbikatı gerçekleştirildi ve bu tatbikata Kazakistan askerleri aktif olarak katılmıştır (Çelik, 2023:1-2).

Ayrıca Cumhurbaşkanı Tokayev'in Mayıs 2022 tarihinde Ankara'ya yaptığı ziyaretin açık bir teyidi vardı. Bu ziyaret, Cumhurbaşkanı Tokayev'in Türkiye ile Kazakistan arasındaki dostluğun ve ortak çıkarların gözetilmesine, iş birliği alanlarının genişletilmesine yönelik yeni imkânların değerlendirilmesine verdiği önemi ifade eder mahiyetteydi. Görüşmelerde iki ülke arasında önemli iş birliği anlaşmaları da imzalandı. Kazakistan ile ilişkiler her dönemde iyi olmakla birlikte son birkaç yılda önemli ölçüde ivme kazandı (Tomar, 2022:2-4). Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'ye gerçekleştirdiği bu ilk devlet ziyareti, bir milyar dolarlık yatırım anlaşmalarının imzalanmasının yanı sıra ticaret hacminin mevcut beş milyar dolardan on milyar dolara çıkartılması için yeni adımların atılması kararlarının alındığı bir ziyaret olarak değerlendirildi. Tokayev'in ilk ziyareti, Türkiye'de "tarihi" ve "iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı" olarak nitelendirildi (Kussainova, 2022:2). Bu ziyaret, aynı zamanda Kazakistan'da Ocak ayında meydana gelen olayların ardından ülkede yürütülen siyasi yenilenme süreci, Rusya-Ukrayna Savaşı ve Ermenistan-Azerbaycan çatışmasından kaynaklanan bölgedeki mevcut jeopolitik gerilim bakımından da önemliydi.

Türkiye 2022 yılında Kazakistan'ın en çok dış ticaret yaptığı ilk beş ülke sıralamasına girdi (Tomar, 2022). Ayrıca Türk firmaların Kazakistan'a yatırımları büyüyerek rekor seviyeye ulaşmıştır. 2022 yılında Türkiye'den Kazakistan'a 362 milyon 400 bin dolar tutarında yatırım yapılmıştır. Son otuz yılda Türk firmalarının Kazakistan'a yatırımları otuz milyon dolardan dört milyar dolara ulaştı (Kussainova, 2023:2-3). Tokayev'in Ankara ziyaretinde Batı'dan Rusya'ya yönelik yaptırım baskısı ve Karabağ Savaşı sonrası bölgedeki sorunlar da görüşmeler arasında yer almıştır.

İki ülke arasında gelişen askerî iş birliğine Kazakistan'ın ilgisi önemli ölçüde artmıştır (Abasova, 2023). Kazakistan'da haberlere konu olan Savunma Bakan Yardımcısı Sultan Kamaledinov imzalı bir belgede bu konuya özetle şöyle değinilmektedir: "Türkiye Kazakistan'da insansız hava aracı ANKA saldırı uçakları üretecek ve dış tehdit durumunda Kazakistan'a yardım sağlayacaktır. Gerçek bir tehdit durumunda, Türk ordusu Kazakistan'ın yardımına gelebilir. Buna karşılık, gerekirse Türkiye'den yardım isteyebiliriz. Kassym Jomart Tokayev Ankara'ya "mevkidaş" olarak gittmiş, "kardeş" olarak dönmüştür. Ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sadece Tokayev'i "kardeş" olarak değil, Kazakistan'ı "Türklerin tarihi vatanı" ve Türkiye'yi de "Kazakların ikinci vatanı" olarak nitelendirmiştir" (Radyonov, 2022:2). Bütün bunlar, Kazakistan ve Türkiye arasında tesis edilen derin, tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel bağların sürdürülmesi için iki ülkenin kararlı bir şekilde çalıştıklarını göstermektedir.

1990'lı yıllarda siyasi nedenlerle ileri seviyede gelişmemiş olan Türk-Kazakistan ilişkileri güçlü

bir ekonomik temel üzerine inşa edilmektedir. Bu bağlamda Ankara için ikili iş birliğinin ekonomik gündemlerinden birisi de Azerbaycan ve Hazar Denizi üzerinden Kazakistan'la ulaştırma ve lojistik ağının güçlendirilmesidir. Bu hususun gerçekleştirilmesine yönelik yeni olanaklar 2020 Karabağ Savaşı'ndan sonra güç kazanmıştır. Kazakistan'ın, Avrasya'nın merkezinde önemli jeostratejik konumu ve Çin'in Bir Yol Bir Kuşak Girişimi'nin gerçekleştirilmesi çerçevesinde trans-Avrasya ulaşım koridorlarının geliştirilmesinde aktif katılımı da Ankara'nın ilgisini çekmektedir. Türk makamları, ulaşım koridorlarının Türkiye üzerinden Batı'dan, Doğu'dan ve Kafkasya'dan Orta Asya'daki kardeş Türk devletlerinden geçmesini arzulamakta ve bu konuda yoğun bir çalışma içerisine girmektedir. Bu, Türkiye'nin jeopolitik ağırlığını artıracak ve ileride Türk Dünyası Ekonomik ve Siyasi İş Birliği Ortaklığı alanının yaratılmasını kolaylaştıracaktır.

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun girişimiyle Türk Devletleri Teşkilatı Dışişleri Bakanları Konseyi 11 Ocak 2022 tarihinde Kazakistan'da meydana gelen olayları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış ve Kazakistan'a desteklerini ifade etmişlerdir. Şubat ayında Çavuşoğlu, ayrıca Kazakistan'a ziyarette bulunmuş ve bu ziyaret kapsamında Kazakistan ile Türkiye Ortak Stratejik Planlama Grubu'nun 7. planlı toplantısı gerçekleştirilmiştir. Akabinde dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay 3-4 Mart 2022 tarihlerinde Kazakistan'a ziyarette bulunmuştur. Fuat Oktay'ı kabul eden Kazakistan Cumhurbaşkanı Kassym Jomart Tokayev; siyasi, ticari, ekonomik, kültürel ve insani alanlarda yüksek düzeyde ikili ilişkilere dikkat çekmiş ve ilişkilerin daha da gelişmesinin gereğini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay'ın ziyareti çerçevesinde Türkiye ile Kazakistan İş Forumu düzenlenmiş ve beş yüz milyon dolar değerinde on bir anlaşma imzalanmıştır (Kıdırali, 2022:2). Kazakistan Parlamentosu, 7 Eylül 2023 tarihinde Türkiye ile Kazakistan arasında gümrük kontrollerini kolaylaştıran yeni bir yasayı da onaylamıştır.

Kazakistan, başından beri Türk dünyasına özel önem vermiştir. Cumhurbaşkanı Tokayev döneminde bu yöndeki en önemli olay, 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Keneşi 8. Zirvesi'dir. Cumhurbaşkanı sıfatıyla Türkiye'yi ilk kez ziyaret eden Tokayev'in bu ziyareti ayrı bir önem taşımaktadır. Tokayev'in zirvedeki önerileri, Kazakistan'ın Türk dünyasındaki politikasının devamlılığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Türk dünyası bütünleşmesinin ehemmiyetine vurgu yapan Tokayev, örgütün ekonomik, insani ve çevresel iş birliğine özel önem vermesi gerektiğini de vurgulamıştır (Kıdırali, 2022:3-4). Tokayev'in Mayıs 2022'deki Türkiye ziyareti ve Erdoğan'ın 12 Ekim 2022 tarihindeki Kazakistan ziyareti iki ülke ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Esasında bu ziyaret, Türkiye ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin stratejik doğasını pekiştirmiştir.

Orta Asya'da önemli bir konuma sahip olan Kazakistan, geniş kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle bölgesel jeopolitikte önemli bir aktördür. Türkiye, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanan bir Türk dünyası yaratma vizyonunda Kazakistan'ı önemli bir müttefik olarak görmekte ve her iki ülke de Türk devletlerinin siyasi birliğini desteklemektedir. Otuz yılı aşkın bir süredir iki ülke arasında güçlü siyasi, ekonomik ve kültürel bağların damgasını vurduğu sağlam bir ortaklık kurulmuş, bu ortaklık çeşitli ikili anlaşmalar ve Türk Devletleri Örgütü bünyesindeki işbirliği ile daha da sağlamlaştırılmıştır. 2019 sonrası dönemde, Türkiye'nin önemli bir stratejik müttefik olarak tanınması, daha derin kültürel bağların ve ortak bölgesel çıkarların vurgulanması yönünde belirgin bir değişim söz konusu olmuştur.

Cumhurbaşkanı Tokayev'in 10 Mayıs 2022 tarihinde Ankara'ya gerçekleştirdiği ve her iki ülkenin de ilişkilerini güçlendirilmiş stratejik ortaklık seviyesine yükseltme konusunda mutabık kaldığı ziyaret sırasında resmileştirilmiştir (Kussainova, 2022:2). Yapılan bu ziyaret sırasında " taraflar, iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirilmiş stratejik ortaklık seviyesine yükseltmeye karar vermişlerdir" açıklaması, ikili ilişkileri geleneksel işbirliğinin ötesinde derinleştirme taahhüdünü ifade etmektedir. Geliştirilmiş stratejik ortaklığın ilanından yaklaşık altı ay sonra- 12 Ekim 2022 tarihindeki Kazakistan

ziyareti sırasında- Cumhurbaşkanı Tokayev, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a “Birinci Derece Devlet Dostluk Nişanı” vermiştir. Bu ödül iki ülke arasında derinleşen bağların ve karşılıklı saygının bir göstergesi olmuştur. Tokayev takdirlerini ifade ederken şunları söylemiştir:

"Yapıcı politikalarınız sayesinde Türkiye'nin dünyadaki itibarı artmıştır. Ülkeniz büyük potansiyele sahip gelişmiş bir ülke olarak uluslararası toplum tarafından saygı görmektedir. Türkiye bizimle çok eski zamanlardan beri ortak köklerle bağlıdır. Siz Kazakistan'ın en yakın ve güvenilir stratejik ortağısınız. Ebedi dostluk ve kardeşlik yolunda yürümeye devam edeceğiz. Bu alandaki istisnai ve tarihi başarılarınızı göz önünde bulundurarak size Kazakistan'ın Birinci Derece Dostluk Nişanını vermeye karar verdim. Bu karar şüphesiz ikili ilişkilerin tarihine altın harflerle yazılacaktır. Tüm çabalarımı halklarımız arasındaki dostluğu ve karşılıklı anlayışı güçlendirmeye ve yöneltmeye devam etmeye hazırım". (Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Resmi Web Sitesi, 2022).

Türkiye'nin proaktif uluslararası diplomasisi ve stratejik öngörüsü ile çerçevelenen bu gelişmeler, Tokayev'in Türkiye ile olan ilişkilerine bakışında önemli bir evrime işaret etmektedir. Geleneksel olarak samimi bir ilişkiden derinlemesine stratejik ve karşılıklı fayda sağlayan bir ortaklığa geçişin altını çizmekte, Kazakistan ve Türkiye'nin uluslararası sahnede sadık müttefikler olarak yer aldığı bir geleceğin yolunu açmıştır.

Bugün Kazakistan'da hem siyasi çevrelerde hem halk arasında Türk dünyası bütünleşme yanlısı fikirlerde somut bir artış vardır. Örneğin, 2012 yılında yapılan bir anket çalışmasında Kazakistan'da Türk ve Türkiye algısına olumlu bakanların oranı %57 olarak belirlenmişken (Akyürek, 2012:12-18), Kasım-Aralık 2022 yılında yapılan bir başka ankette Türkiye ve Türk dünyası bütünleşme yanlısı fikirlerin oranı %76 olarak kaydedilmiştir (Kuandykov, 2023:3-4). Bu tür duygulardaki son dalgalanmanın, esas olarak Dağlık Karabağ'daki çatışma sırasında Türkiye'nin olumlu rolü ve askerî operasyonda Azerbaycan'a verdiği destekte gösterdiği başarısı ile bağlantılı olarak Türkiye'nin prestijinin artmasıyla birebir ilişkili olduğunu söylemek mümkün. Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği desteğin sonucunda Dağlık Karabağ, Ermenistan işgalinden kurtarıldı. Bu konuda sorumluluğu olan AGİT-Minsk Grubu'nun BM kararlarına rağmen çözüm üretmedi. Dağlık Karabağ'da Türkiye'nin askerî, siyasi ve diplomatik çabaları sonuç getirmiş, Türkiye'nin desteğiyle otuz yıldır işgal altındaki Azerbaycan toprakları kurtarılmıştır. Azerbaycan'ın bu zaferiyle Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile kara bağlantısını sağlayacak *Zengezur Koridoru*'nun açılması için diplomatik çabalar ivme kazanmıştır. Uzun süreden beri çözüm bekleyen, “donmuş ihtilaf” hâline gelmiş Karabağ sorununun Türkiye'nin desteğiyle çözülmesi Orta Asya'ya olumlu bir şekilde yansımış, Türkiye ve Kazakistan ilişkileri sağlam bir ortaklığa geçerek kapsamlı stratejik düzeye yükseltilmiş bir ilişki ile sonuçlanmıştır.

5. Sonuç

Nursultan Nazarbayev, 19 Mart 2019'dan itibaren devlet başkanlığı yetkilerini bıraktığını sürpriz bir televizyon konuşmasında duyurmuş ve bu ani beklenmedik bir zamanda gelmiştir. Kazakistan'daki bu iktidar geçiş sürecinin özellikleri incelenirken Nazarbayev'in görev süresi henüz dolmadan ani bir kararla neden görevini devrettiği hakkında beş ana sebep öne çıkıyor. Bunlardan birincisi, Nazarbayev'in fiziksel durumunun kötüleşmesiyle alakalıdır. Nazarbayev, uzun süredir rahatsız ve tedavi görmektedir. Durumu gün geçtikçe kötüleşen Nazarbayev, ülkesinin liderlik kavgasına sürüklenme ihtimalini göz önünde bulundurarak, henüz hayattayken Kazakistan'da sağlıklı bir siyasi geçişin sağlanmasını hedeflemiştir. Kazakistan'da sosyoekonomik durum ciddi manada kötüleşmiş ve yolsuzluklar artmıştı. Nazarbayev, iktidar geçiş sürecinin sorunsuz olmasını ve atayacağı yeni liderin kendi politikalarını sürdürmesini, ülkesinin yatırımlara açık kalmasını ve kademeli olarak kaldığı yerden Kazakistan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişi tamamlamayı istemiştir.

İkincisi, ekonomik durumdur. Bazı çevrelerde ülkede hayat standartlarının kötüleştiğine dair bir düşünce oluşmuş, Kazakistan 2014 ve 2016 yıllarında bir dizi protestoya sahne olmuştur. Dolayısıyla Nazarbayev'in son yıllarda Kazakistan'da uygulamaya koyduğu iddialı siyasi, ekonomik ve sosyal reformlar istediği sonuçları vermemiştir. Kazakistan lideri olarak Nazarbayev, uzun yıllardır popüler meşruiyetten yararlanmaya devam etmesine rağmen uygulamaya koyduğu program güven krizi yaşamaya başlamıştır. Üçüncüsü, Kazak halkının uzun süredir beklediği “güçlü tek adam” rejimine daha az dayanacak farklı bir sisteme doğru kademeli bir dönüşümün yolunu açmak istemiştir. Dördüncüsü, Kazak halkının saygısı ve gözyaşlarıyla görevinden ayrılan az sayıdaki liderden biri olarak tarihe geçmek ve öyle kalmak arzusu taşıdığını söylemek mümkündür. Beşincisi, uluslararası ve bölgesel gerginliğin artmasıdır. Bunun Kazakistan'da olası kargaşalara yol açma ihtimalini ve bunların ülkesi için olası sonuçlarını kestirebilen bir lider olan Nazarbayev, cumhurbaşkanlığı görevini yumuşak bir geçiş ile birine bırakmayı istemiştir. Yıllardır Nazarbayev'in kızları Dariga ve Dinara'dan birini ya da Dinara'nın eşi Timur Kulibayev'i halefi olarak atayacağı konuşuluyordu. Ancak bu söylemlerin aksine, cumhurbaşkanlığı görevini ailesinden hiç kimseye devretmemiştir. Bu yumuşak geçişi sağlamak için Nazarbayev'in çok iyi bildiği yakın çevresinden birini cumhurbaşkanı adayı olarak seçme ihtiyaç duymuştur, fakat bunu yaparken de ülke idaresinin dümenini elinde tutmaya devam etmiştir. Ocak 2022'de Kazakistan'da meydana gelen olaylar durumu bütünüyle değiştirmiş, Nazarbayev'in tüm yetkileri sonunda elinden alınmıştır.

2 Ocak 2022'de Kazakistan'ın güneybatısında, Mangistau vilayetinde Zhanaozen ve Aktau kasabalarında meydana gelen gösteriler ve protestolar ilk etapta sivilleştirilmiş gaz fiyatlarının artışına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Protestoların ikinci günü Almatı ve Astana'da ortaya çıkan Kazak menşeli silahlı gruplar meydana gelen bu gösterileri kısa sürede diğer şehirlere sıçramalarını sağlamış, amacından saptırarak şiddetli protestolara dönüştürmüştür. Çıkan olaylar sırasında resmî rakamlara göre 238 kişi ölmüş, 764 kişi yaralanmış ve 5 binin üzerinde kişi de gözaltına alınmıştır. Kazakistan'da meydana gelen bu şiddetli gösterilerin sonrasında Cumhurbaşkanı Kassym Jomart Tokayev'e karşı bir darbe girişiminde bulundukları ortaya çıkmıştır. Kazak güvenlik güçlerinin olaylar karşısında kontrolü kaybetme riskine karşılık Cumhurbaşkanı Tokayev, KGAÖ'den sağladığı destek ile Kazakistan'da huzur ve güvenliği sağlamıştır.

Meydana gelen şiddetli gösteriler kontrol altına alınıp ülkede huzur ve güven tesis edildikten sonra yapılan referandum sonucunda anayasanın çeşitli maddelerinde değişikliğe gidilmiş, vatandaşlarının haklı taleplerini de içeren bir dizi reform paketi uygulamaya koyulmuştur. Kazakistan'ın bağımsızlık döneminin ikinci halk oylaması olan Haziran 2022 referandumuyla ülkede siyasi sistem önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişimin amacı, Kazak yetkililer tarafından, toplumda sosyoekonomik sorunların ortadan kaldırılması ve eski otoriter yönetime müsaade edilmemesi ile açıklanmıştır.

Bu değişikliklerle Parlamento güçlendirilmiş, yerel meclis başta olmak üzere bölge valiliklerin karar mekanizmaları güçlendirilmiştir. İdam cezası kaldırılmış, vatandaşların haklarını güvence altına almak için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Cumhurbaşkanının görev süresi boyunca herhangi bir siyasi partiye üye olması yasaklanırken, görevdeki cumhurbaşkanının yakın akrabalarının devletin üst düzey görevlerine getirilmesi önlenmiştir. Güçlü bir parlamento, hesap verebilir bir hükümet ve şeffaf bir yargı ortamının tesis edilebilmesi için yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Kazakistan'daki siyasi partilerin hareket alanları genişlemiş, vatandaşların herhangi bir siyasi partiye üye olmaları kolaylaştırılmıştır. Ülkede erken cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmiş, Cumhurbaşkanı Kassym Jomart Tokayev gücünü pekiştirmiş, hükümeti güven tazelemiştir. Yapılan Anayasa değişikliği ile Kazakistan'ın başkenti Nursultan'ın ismi yeniden Astana olarak değiştirilmiş, cumhurbaşkanlığı görev süresi beş yıldan yedi yıla çıkartılmış, tek dönemle sınırlandırılmıştır. Cumhurbaşkanı Kassym Jomart Tokayev'in liderliğindeki yönetim süper başkanlık sistemini sona erdirerek parlamenter temelli bir

cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş yapmasını sağlamış, elitlerin kendi aralarındaki güç dengelerini yeniden şekillendirmiş ve halkın taleplerine yanıt verme çabaları önem kazanmıştır. Nazarbayev dönemindeki sistem, aileye ve sadakat ilişkilerine dayalıydı. Tokayev bu yapıyı kırarak daha "modernleştirilmiş" ve kurumlara dayalı bir otoriter sistem kurmuştur. (tek dönemlik başkanlık, parti yeniden yapılanması, yargı reformları vb.). Yani bu bir rejim değişimi değil, rejim içinde bir yeniden düzenlemeyi getirmiştir.

Bununla birlikte, eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev aleyhine güçlü bir muhalefet oluşmuştur. Kazakistan kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in tüm siyasi yetkileri, unvanları, ayrıcalıkları kaldırılmış, ailesinin ve yakınlarının dokunulmazlıkları kaldırılarak devletin üst düzey görevlerinden alınmışlardır. Bunların arasında Senato başkanlığı görevindeki Nursultan Nazarbayev'in büyük kızı Dariga Nazarbayeva da vardır. Senato başkanlığı ülkenin siyasi hiyerarşisinde en güçlü ikinci pozisyonudur. Kazakistan Parlamentosu Nazarbayev'in Güvenlik Konseyi ile Kazakistan Halk Asamblesi'ndeki ömür boyu başkanlık yetkilerini kaldıran yasa tasarısını oy birliği ile onaylamış ve Nazarbayev'in yetkilerinin tümünü elinden almıştır. Yeni ismiyle Amanat, eski ismiyle Nur Otan Partisi'nin genel sekreterliği görevine de son verilmiştir. 2022'deki gösteriler, Tokayev'in Nazarbayev'i saf dışı bırakma hamlesi için meşruiyet zemini oluşturmuştur. Bu protestolar olmasaydı ülkede bu türden radikal bir kırılma yaşanmayabilirdi. Protestolar rejimi yıkmamış, fakat Tokayev'e elit içi mücadelede üstünlük sağlamıştır. Bunun sonucunda, Tokayev'in Cumhurbaşkanlığı geçiş sürecinde Kazakistan'da rejim, patrimonyal liderlikten daha kurumsal otoriterliğe yönelmiştir.

Türkiye ile ilişkiler, Tokayev'in cumhurbaşkanlığı geçiş sürecinde Kazakistan siyasetinde kardeşlik ve stratejik ortaklık düzeyini tam yansıtacak şekilde özel bir yer teşkil etmeye devam etmiştir. Otuz yılı aşkın bir süredir iki ülke arasında güçlü siyasi, ekonomik ve kültürel bağların damgasını vurduğu sağlam bir ortaklık kurulmuş, bu ortaklık çeşitli ikili anlaşmalar ve Türk Devletleri Örgütü bünyesindeki işbirliği ile daha da sağlamlaştırılmıştır. 2019 sonrası dönemde, Türkiye'nin önemli bir stratejik müttefik olarak tanınması, daha derin kültürel bağların ve ortak bölgesel çıkarların vurgulanması yönünde belirgin bir değişim söz konusu olmuştur. Tokayev'in Mayıs 2022'deki Türkiye ziyareti ve Erdoğan'ın 12 Ekim 2022 tarihindeki Kazakistan ziyareti iki ülke ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Esasında bu ziyaret, Türkiye ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin stratejik doğasını pekiştirmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'ye gerçekleştirdiği bu ilk devlet ziyareti, bir milyar dolarlık yatırım anlaşmalarının imzalanmasının yanı sıra ticaret hacminin mevcut beş milyar dolardan on milyar dolara çıkartılması için yeni adımların atılması kararlaştırılmıştır. Türkiye 2022 yılında Kazakistan'ın en çok dış ticaret yaptığı ilk beş ülke sıralamasına girmiştir. Ayrıca Türk firmaların Kazakistan'a yatırımları büyüyerek rekor seviyeye ulaşmıştır. Son otuz yılda Türk firmalarının Kazakistan'a yatırımları otuz milyon dolardan beş milyar dolara ulaşmıştır. Kazakistan Parlamentosu, 7 Eylül 2023 tarihinde Türkiye ile Kazakistan arasında gümrük kontrollerini kolaylaştıran yeni bir yasayı da onaylamıştır. İki ülke arasında gelişen askerî iş birliğine Kazakistan'ın ilgisi önemli ölçüde artmıştır. Kazakistan silahlı kuvvetlerinin askerleri, İzmir'de gerçekleşen çok uluslu Efes-2022 tatbikatlarına katılmıştır. 2023 yılında Türkiye'nin doğusunda (Kars vilayetinde) en büyük askerî tatbikatlardan biri olan Kış-2023 tatbikatı gerçekleştirildi ve bu tatbikata Kazakistan askerleri aktif olarak katılmıştır.

Cumhurbaşkanı Tokayev'in 10 Mayıs 2022 tarihinde Ankara'ya gerçekleştirdiği ve her iki ülkenin de ilişkilerini güçlendirilmiş stratejik ortaklık seviyesine yükseltme konusunda mutabık kaldığı ziyaret sırasında resmileşmiştir. Yapılan bu ziyaret sırasında taraflar, iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirilmiş stratejik ortaklık seviyesine yükseltmeye karar vermiştir. Geliştirilmiş stratejik ortaklığın ilanından yaklaşık altı ay sonar- 12 Ekim 2022 tarihindeki Kazakistan ziyareti sırasında- Cumhurbaşkanı Tokayev, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a "Birinci Derece Devlet Dostluk Nişanı" vermiştir.

Bu ödül iki ülke arasında derinleşen bağların ve karşılıklı saygının bir göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak, bütün bu olumlu ilişkilere rağmen, Kazakistan ile Türkiye ilişkilerinin daha da geliştirilmesi ve sürdürülmesi uluslararası ve bölgesel koşullara bağlı olacaktır. Burada Rus-Türk ilişkileri de önem arz etmektedir. Moskova ve Ankara'nın birbirlerine karşı yapıcı diyalogu Türkiye-Kazakistan ilişkilerini olumlu yönde etkileyeceği gibi Rusya-Kazakistan ilişkilerini de olumlu yönde etkileyecektir. Astana, Moskova ve Ankara ile de aktif olarak etkileşim içinde olmayı sürdürecektir.

Çatışma Beyanı (Conflicting Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no conflicting interests.

Destek ve Teşekkür (Funding and Acknowledgments)

Bu çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This study was prepared with no specific support from any public, commercial or non-profit funding organization.

Etik Beyanı (Ethical Statement)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles were followed while preparing and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacının Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Abbasova, V. (2023). Kazakistan, Türkiye Sign Military Cooperation Plan for 2024. *Caspian News*, <https://caspiannews.com/news-detail/kazakhstan-turkiye-sign-military-cooperation-plan-for-2024-2023-11-7-4/> 22.02.2024.
- Akyürek, S. (2012). *Kazakistan'da Türkiye ve Türk Algısı. Rapor No.44*, Ankara: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Aljazeera News. (2019). Kazakhstan's leader Nursultan Nazarbayev resigns. <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/19/kazakhstans-leader-nursultan-nazarbayev-resigns>. 08.07.2023
- Alkan-Özcan, S. (2022). Kazakistan'ın Bağımsızlık Sonrası En Önemli Sınavı. *Perspektif*. <https://www.perspektif.online/kazakistanin-bagimsizlik-sonrasi-en-onemli-sinavi/> adresinden 12.12.2023.
- Alkan, H. (2012). Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu. *Bilig*, sayı 61. <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2487-published.pdf>. 03.04.2025
- Ametbek, D. (2019). Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev'in Dış Politika Anlayışı. ANKASAM–Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, <https://www.ankasam.org/kazakistan-cumhurbaskani-tokayevin-dis-politika-anlayisi/> 14.07.2023.
- Åslund, A. (2019). Nazarbayev's resignation is a sign of strength. Atlantic Council. *New Atlanticist*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nazarbayev-s-resignation-is-a-sign-of-strength/> 08.08.2023.
- Beyaz, Z. F. (2022). Türkiye ile Kazakistan arasında Geliştirilmiş 'Stratejik Ortaklığa İlişkin Ortak Bildirisi' yayımlandı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ile-kazakistan-arasında-gelistirilmis-stratejik-ortakliga-iliskinortakbildirisi-yayimlandi/2584355> 04.07.2023.
- Cornell, S. E. ve Star, S. F. (2020). Kazakhstan's Role in International Mediation Under First President Nursultan Nazarbayev. *Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*. pp. 62-64. <https://silkroadstudies.org/resources/Kazakhstan-mediation-Final.pdf> 04.03.2023.
- Cura, A. (2019). Kazakistan, tecrübeli diplomat Tokayev'e emanet. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-tecrubeli-diplomat-tokayeve-emanet/1422970> 04.03.2023.
- Çelik, C. (2023). Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kars'ta düzenlediği "Kış-2023 Tatbikatı" sürüyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-silahlı-kuvvetlerinin-karsta-duzenledigi-kis-2023-tatbikati-suruyor/2799878>, 04.03.2024.
- Çetin, N. (2021). Nursultan Nazarbayev'in Liderliği ve Türkiye-Kazakistan İlişkilerine Etkisi. H. Acar (Ed.), *Türkiye-Kazakistan İlişkileri* (1. Baskı, 131-163) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Deniş, H. E. ve Akçay, E. Y. (2021). Türkiye-Kazakistan İlişkilerinin Siyasi Boyutu. H. Acar (Ed.), *Türkiye-Kazakistan İlişkileri* (1. Baskı, 189-210) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dubnov, A. (2019). Kazakhstan: What is Nazarbayev's transition plan about? *Aljazeera*, <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/3/31/kazakhstan-what-is-nazarbayevs-transition-plan-about> 06.08.2023.
- Euronews, (2023). Kazakistan: 'Süper başkan' Nazarbayev'in ve ailesinin ayrıcalıklarını iptal edildi. <https://tr.euronews.com/2023/01/13/kazakistan-super-baskan-nazarbayevin-ve-ailesinin-ayricaliqlari-iptal-edildi> 06.04.2024.
- Euronews, (2022). Kazakistan'ın başkenti yeniden 'Astana' oldu, cumhurbaşkanı bir dönem görev yapacak. <https://tr.euronews.com/2022/09/17/kazakistanin-baskenti-yeniden-astana-oldu-cumhurbaskani-bir-donem-gorev-yapacak> 06.07.2023.
- Gazeta ru, (2022). Kazakistan'daki Rusların durumu daha da kötüleşecek. <https://www.gazeta.ru/politics/2022/01/15/14421769.shtml>, 12.12.2023.
- Gordeev, V. (2022). Кремль впервые прокомментировал события в Казахстане.(Kremlin ilk kez

Kazakistan'daki olaylara ilişkin yorum yaptı). RBC. <https://www.rbc.ru/politics/05/01/2022/61d57d939a79472fb31d84f7> 05.01.2023.

IHA, (2022). Kazakistan'da Nursultan Nazarbayev'in siyasi yetkileri iptal edildi. *İhlas Haber Ajansı*, <https://www.ihb.com.tr/haber-kazakistanda-nursultan-nazarbayevin-siyasi-yetkileri-iptal-edildi-1025574> 01.08.2023.

İsmayil, E. (2023). Yeni Kazakistan'da Siyasi Değişim, *Dünya Siyaseti*. <https://dunyasiyaseti.com/icerik/yeni-kazakistanda-siyasi-degisim.html> 04.05.2024.

İssayeva, M., Auelgazina, T. (2023). Bağımsız Kazakistan'ın Modernizasyon Aşamaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 10 (4), pp.1241-1253. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3436673> 02.04.2024.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Resmi Web Sitesi, (2022), Kassym-Jomart Tokayev, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı birinci derece Dostluk Nişanı ile ödüllendirdi. (12 Ekim 2022). <https://www.akorda.kz/en/kassym-jomart-tokayev-awarded-president-of-trkiye-recep-tayyip-erdoan-with-the-first-degree-order-of-dostyk-139545>. 06.01.2025.

Kepenek, O. (2023). Yeni Kazakistan'da "Adil ve Müreffeh Toplum" İnşasında Yeni Anayasanın Rolü. *Akademik Araştırmalar Enstitüsü*. <https://akademikarastirma.org/yeni-kazakistanda-adil-ve-mureffeh-toplum/> 04.03.2024.

Kıdırali, D. (2022). Yeni Kazakistan: Cumhurbaşkanı Tokayev ve Uyguladığı Dış Politika. *ANKASAM- Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*. <https://www.ankasam.org/yeni-kazakistan-cumhurbaskani-tokayev-ve-uyguladigi-dis-politika/> 15.08.2023.

Korçugova, A. ve Polyakova, V. (2022). Столкновения силовиков и протестующих в Казахстане. (Kazakistan'da güvenlik güçleriyle protestocular arasında çatışma çıktı). RBC, https://www.rbc.ru/photoreport/05/01/2022/61d547119a79471eb549d66d?from=article_body 05.08.2023.

Kronos, (2022). Kazakistan'da operasyon: Eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in yeğeni tutuklandı. <https://kronos36.news/tr/kazakistanda-operasyon-eski-cumhurbaskani-nazarbayevin-yegeni-tutuklandi/> 05.08.2023.

Kuandykov, T. (2023). Public Perception of Türkiye in Central Asia. *Central Asia Barometer*. <https://www.tamgatürk.com/turkistan-kamuoyunda-turkiye-algisi-arastirmasi-yayimlandi/63194/> 04.05.2024.

Kussainova, M. (2023). Kazakistan Dışişleri Bakanı Nurtileu: Türkiye ile ilişkiler "genişletilmiş stratejik ortaklık" düzeyine yükseltildi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-disisleri-bakani-nurtileu-turkiye-ile-iliskiler-genisletilmis-stratejik-ortaklik-duzeyine-yukseltildi/2989039> 05.08.2023.

Kussainova, M. (2022). Kazakistan'ın başkentinin adı yeniden Astana oldu. *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistanin-baskentinin-adi-yeniden-astana-oldu/2687650> 29.08.2023.

Kussainova, M. (2022). Tokayev'in ilk Ankara ziyareti Türkiye ile Kazakistan ilişkilerinde yeni dönemin işareti. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tokayevin-ilk-ankara-ziyareti-turkiye-ile-kazakistan-iliskilerinde-yeni-donemin-isareti/2583445/> 29.08.2023.

Lemon, E. (2019). Why Nazarbayev Resigned and What Happens Next. *Kennan Institute: The Wilson Center*. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/why-nazarbayev-resigned-and-what-happens-next> 05.06.2023.

Lillis, J. (2011). Kazakhstan: Nazarbayev's Hospital Visit Prompts Succession Speculation. *Eurasianet*. <https://eurasianet.org/kazakhstan-nazarbayevs-hospital-visit-prompts-succession-speculation> 24.06.2023.

Mirovalev, M. (2022). Can centuries-old clan rivalry explain the crisis in Kazakhstan? *Aljazeera News*. <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/11/a-game-of-thrones-in-kazakhstan-reflects-a-centuries-old-clan-r> 04.09.2024

Putz, C. (2024). The Tokayev Interview and Nazarbayev's Long Shadow. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2024/01/the-tokayev-interview-and-nazarbayevs-long-shadow/> 22.06.2023.

Radonov, V. (2022). Если завтра война, Помогут ли Казахстану Турция и Китай? (Yarın savaş çıkarsa, Türkiye ve Çin Kazakistan'a yardım edecek mi?). *РЕСПУБЛИКА*. <https://respublika.kz.media/archives/74910> 01.08.2023.

Sarı, Y. (2022). Kazakistan'da Olayların Gelişimi: Protestolardan Güç Mücadelesine. *Kriter*, <https://kriterdergi.com/dis-politika/kazakistanda-olaylarin-gelisimi-protestolardan-guc-mucadelesine> 29.08.2024.

Sputnik Türkiye, (2019). *Kazakistan'daki cumhurbaşkanlığı erken seçimlerinde sonuçlar kesinleşti*. <https://sputniknews.com.tr/20190611/kazakistandaki-cumhurbaskanligi-erken-secimlerinde-sonuclar-kesinlesti-1039304909.html> 24.05. 2023.

Tarhan, M. (2022). Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev: Türkiye, Kazakistan için çok önemli bir stratejik ortak. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-cumhurbaskani-tokayev-turkiye-kazakistan-icin-cok-onemli-bir-stratejik-ortak/2584121> 24.05.2024

Tavukcu, S. (2022). Kasım Cömert Tokayev'in Nur Otan Partisi Genel Başkanlığı ve Kazakistan'da Yeni Siyaset Arayışı. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, <https://www.sde.org.tr/kasim-comert-tokayevin-nur-otan-partisi-genel-baskanligi-ve-kazakistanda-yeni-siyaset-arayisi-bolgesel-analiz-299> 04.05.2023.

Tharoor, I. (2011). The Real Cancer Behind the Ill Health of Two Dictators. *TIME*. <https://world.time.com/2011/07/21/the-real-cancer-behind-the-ill-health-of-two-dictators/> 04.03.2024.

The Astana Times, (2023). One Year On from the January Tragedy in Kazakhstan. <https://astanatimes.com/2023/01/one-year-on-from-the-january-tragedy-in-kazakhstan/> 16.04. 2024.

The Astana Times. (2022). Kazakhstan's President Kassym-Jomart Tokayev Address: The Spirit of Freedom Combined with the Spirit of Rule of Law. <https://astanatimes.com/2022/03/kazakhstans-president-kassym-jomart-tokayev-address-the-spirit-of-freedom-combined-with-the-spirit-of-rule-of-law/> 08.07. 2023.

The Astana Times, (2022). Kazakhstan Declares State of Emergency After Fuel Price Protests. <https://astanatimes.com/2022/01/kazakhstan-declares-state-of-emergency-after-fuel-price-protests/> 08.07. 2023.

The Moscow Times. (2019). President of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, Resigns After Three Decades. <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/19/president-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-resigns-a64872> 13.03.2024.

The Moscow Times. (2016). Putin Thanks Kazakh President for Help in Russian-Turkish Conflict. <https://www.themoscowtimes.com/2016/08/16/putin-thanks-nazarbayev-for-helping-to-resolve-the-russian-turkish-conflict-a54998> 16.04.2023.

Tomar, C. (2022). Türkiye-Kazakistan ilişkileri: Son ziyaretin düşündürdükleri. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-kazakistan-iliskileri-son-ziyaretin-dusundurdukleri/2713399>, 05.04.2023.

Yalçın, R. (2022). Kızıl Ordu'nun müdahalesine benzetmek doğru değil. *Anayurt Gazetesi*. <https://anayurtgazetesi.com/haber/10948367/kizil-ordunun-mudahalesine-benzetmek-dogru-degil> 05.09.2023.

Yalçın, R. (2019). Kazakistan'da neler oluyor? *Sabah Gazetesi*. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/resul-yalcin/2019/03/23/kazakistanda-neler-oluyor> 04.06.2023.

Yetkin, M. (2021). Türk-Rus krizini bitiren gizli diplomasinin öyküsü. *Yetkin Report*. <https://yetkinreport.com/2021/11/21/turk-rus-krizini-bitiren-gizli-diplomasinin-oykusu/> 06.07.2023.